

11. Шевченко О. В. Ціннісно-сміслові детермінанти процесу самовдосконалення особистості // Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН Укр. / За ред. С. Д. Максименка. – Т. XIV – Ч. 2. – К., 2012. – С. 397.
12. Ягунов В. В. Педагогіка: навч. посіб. – К. : Либідь, 2002. – С. 31.
13. Яцишин Р. М. Дефінітивно-сміслова генеза супроводу естетичного виховання особистості // Педагогічний дискурс. – 2012. – Вип. 11. – С. 374.

Добровольская О. Н. Эстетическое в духовном мире педагога: проблема формирования.

Анализируется эстетическая культура в духовном мире педагога, обнаружена сложность эстетического воспитания личности в высшем образовании. Исследованы концепты «эстетическое воспитание» и «самовоспитание», которые являются одной из важнейших духовных потребностей личности. Рассматривается высокая профессиональная культура учителя, основанная на совершенном знании учебного предмета, стремлении к самосовершенствованию и саморазвитию.

Ключевые слова: эстетический идеал, духовный мир, нравственные ценности, эстетическая культура, учитель, личность, профессиональная культура, эстетическое воспитание.

Dobrovol'ska O. M. Aesthetics in the Spiritual World of Teacher: the Problem of Formation.

The article analyzes aesthetic culture in the spiritual world of teacher, the complexity of the aesthetic education of the individual in higher education is revealed. Author is successfully investigating the concept of «aesthetic education» and «self-education» which are two of the most important spiritual needs of the individual. High teacher professional culture based on a thorough knowledge of his subject, the aspiration for self-improvement and self-development is considered.

Keywords: aesthetic ideal, spiritual world, moral values, aesthetic culture, teacher, identity, professional culture, aesthetic education.

Дребницька К. М.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ОСВІТНЬО- КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Доведено, що розвиток мовних стратегій в умовах глобалізації передбачає посилення уваги до вивчення не тільки державної мови, але й інших

мов, зокрема світових, а також мов різних етносів, що мешкають в Україні. Важлива роль при цьому належить вивченню російської мови. Складність зазначеної проблеми у сучасному українському суспільстві часто спричиняє спрощені підходи до її вирішення. У статті стверджується, що гуманістична модель глобалізації передбачає здійснення творчого, відкритого діалогу культур, що дозволяє кожній з них входити до світових інформаційних мереж, але водночас зберігати свою національну самобутність, національну гідність, неповторність й унікальність національного образу світу. Автор стверджує, що фундаментом культурної самоідентифікації за таких умов залишається мова, що передбачає послідовне впровадження в життя і подальше удосконалення комплексу мовних стратегій у національному освітньому просторі.

Ключові слова: людина, освіта, культура, мова, виховання.

В умовах сучасних глобалізаційних процесів необхідно, щоб кожна нація усвідомлювала свою індивідуальну значущість у межах світової спільноти [1, 62]. У реальних умовах глобалізації ми можемо говорити про потребу порозуміння та поглиблення комунікацій Сходу і Заходу, про діалог культур та цивілізацій. Необхідність такого діалогу виразно виявляє себе в різноманітних проблемах та суперечностях застосування російської мови у системі освіти України.

Мета статті – визначити місце та роль російської мови у вітчизняному освітньо-комунікаційному просторі.

Складність зазначеної проблеми у сучасному українському суспільстві часто спричиняє спрощені підходи до її вирішення. Питання подальшого вдосконалення нормативної основи української мови та її реформування в напрямі дерусифікації як один з основних аспектів сучасної мовної ситуації в Україні, як зазначає О. Тараненко, стало досить політизованим. Це стосується як радикальних прихильників таких реформ літературної мови (з явним або неявним ототожненням позицій: хто проти реформ, той за подальшу русифікацію української мови й самої України), так і їхніх найбільших антагоністів. До другої групи належать суспільні кола, що виступають проти тієї лінії у сучасному житті країни, яку вони характеризують як «насильницьку українізацію» – це ліві політичні сили і кола російської політичної та культурної орієнтації [6, 183].

На жаль, подекуди зазначені підходи виявляють себе і в наукових дослідженнях. Зокрема, недоречним виглядає застосування характеристики «лінгвоцид» стосовно розвитку української мови в період існування УРСР. Гучні твердження про «війну з мовою», характер якої нібито визначався «далекосяжною метою зведення української мови до стану говірки російської мови», «метою знищення

її як самобутнього мовного утворення» [8, 34-35] не знаходять достатнього обґрунтування. Так, з «Реєстру репресованих слів» навряд чи можна зробити висновок про «значну нівеляційну динаміку лексичного складу української мови» протягом 1930-1970-х рр. [8, 354]. У зазначеному переліку вміщено як ті слова, що були вилучені з уживання у термінологічних словниках, так і ті, використання яких у певній лінгвістичній ситуації (в мові оригінального художнього твору або перекладу) було визначене окремим мовознавцем як недоречне, однак останнє, на нашу думку, не свідчить про «репресування» цього слова. Так само опрацювання програм з теми «Роль російської мови як засобу міжнаціонального спілкування» у системі Академії наук може бути визначене не тільки як вияв «особливої інтенсивності русифікації» [8, 26], але й як задоволення потреби у систематичній комунікації між представниками різних етносів, що об'єктивно існувала в межах багатонаціональної радянської держави.

Прагнучи уникнути крайнощів в оцінках, варто проаналізувати застосування російської мови у сучасній системі освіти України. З одного боку, Л. Іванова зазначає, що в Україні немає нині жодного російськомовного університету чи іншого ВНЗ. Різко скоротилася, порівняно з 1991 р., кількість російськомовних шкіл у Західній Україні, де проживало близько 300 тис. росіян. Зокрема, у Львівській області замість 24 російськомовної школи лишилося всього 5; у Волинській та Івано-Франківській – по 1; у Хмельницькій, Тернопільській та Рівненській – жодної. Протягом 90-х рр. ХХ ст. у Києві, де проживало 600 тис. росіян, кількість російськомовних шкіл скоротилася більш ніж у 7 разів (було 155, а лишилося 19). Твори російських письменників у загальноосвітніх школах нині не вивчаються як самостійна навчальна дисципліна, а входять до навчальних програм із зарубіжної літератури [4, 303-304].

З другого боку, слід звернути увагу, що в незалежній Україні продовжує функціонувати система підготовки фахівців із російської мови та літератури, яка здійснюється у тридцять одному ВНЗ нашої держави. До них, зокрема, належать Таврійський національний університет ім. В. Вернадського, Рівненський державний гуманітарний університет, Волинський національний університет імені Лесі Українки та інші вищі навчальні заклади [3, 27].

Практика засвідчує, що гострою проблемою в аспекті реалізації мовних стратегій у національному освітньому просторі України залишається можливість використання російської мови у навчальному процесі. Дослідники наголошують: використання різних мов у практиці викладання зовсім не означає, що одна з них обов'язково має

витіснити іншу (відповідно до моделі взаємопригнічувальної конкуренції). Історичний досвід свідчить, що в незалежних державах розвиток і конкуренція мов підлягають закономірностям спільної позитивної активності, особливо коли йдеться про другу міжнародну мову (англійська в Індії, французька у Бельгії, обидві згадані мови в Канаді). У цих випадках відбувається взаємне збагачення та розвиток співіснуючих мов. Оскільки на сьогодні в Україні нічого подібного не спостерігається, ще зовсім нещодавно російська мова зникала зі шкіл силоміць, а не за об'єктивними причинами, страждають як українська та російська мови, так і їх носії. Такий антимаркетинговий підхід вже спричинив велику шкоду, тому що уявне оберігання української мови від позитивно активної конкуренції насправді ізолює її, що для мовного розвитку є згубним [7, 120].

Л. Іванова наголошує: щоб позбутися зазначених мовно-освітніх проблем, Україна і Росія повинні чітко усвідомлювати потребу в їх вирішенні. Адже створення атмосфери взаєморозуміння, злагоди між представниками різних націй, які проживають на території як Росії, так і України, – складне завдання, яке стоїть не лише перед російськими і українськими школами, університетами, але й перед усім суспільством обох країн. Громадські організації, які виступають від імені російськомовного населення України, надають пропозиції щодо затвердження в Україні певної кількості дитячих закладів, шкіл, груп, вишів, що задовольняли б права її громадян, які бажають отримати освіту російською мовою, надання статусу російськомовного двом-трьом державним університетам [4, 304].

Яким же чином можливе подолання проблем та суперечностей застосування російської мови у системі освіти України (а також мов інших етносів, що мешкають у нашій державі)? На думку І. Лопушинського, вирішення цього питання може бути здійснене шляхом застосування певної моделі державної мовної політики. Успішна її реалізація дала б змогу досягнути бажаного результату – створення гомогенного українського суспільства [5]. Дослідник пропонує три такі моделі, у кожній з яких виокремлює певні переваги й недоліки.

Перша з запропонованих І. Лопушинським моделей може бути умовно названа «Урівноваження національно-мовного співвідношення населення України». Внаслідок її впровадження (2015 р.) необхідно досягти, щоб усі 77,8 % українців нашої держави на належному рівні володіли і послуговувалися українською (рідною) мовою замість 67,5 % (дані 2001 р.). До позитивних сторін цієї моделі автор зарахує те, що усі українці оволодівають рідною мовою, населення

України вивчає мови ЄС та світові мови, представники неукраїнського населення держави вивчають державну (українську) мову. Проте на шляху досягнення цих завдань постають серйозні перешкоди: відбувається супротив вивченню української (державної) мови з боку неукраїнського населення, особливо у Криму та на сході України; затягується процес національного самоусвідомлення та формування української політичної нації; зростає обурення Російської Федерації щодо примусової українізації; послаблюється міжнародний авторитет України [5]. Зазначені перешкоди, наслідком яких може стати масштабне громадянське протистояння в українському суспільстві, на нашу думку, не дозволяють визначити модель «Урівноваження національно-мовного співвідношення населення України» як оптимальну схему реалізації мовних стратегій на сучасному етапі розвитку держави.

Інша запропонована І. Лопушинським модель під назвою «Статускво» передбачає забезпечення неухильної й послідовної реалізації чинного законодавства щодо функціонування української та мов національних меншин в освітній галузі нашої держави. До її позитивних рис дослідник відносить те, що в суспільстві не виникає мовне напруження, відбувається природний процес відходу від активної діяльності старшого покоління, яке не сприймає функціонування української мови як державної, а до активного життя вступає нове покоління українців, яке вже не переймається проблемою російської мови як другої державної. Водночас автор не приховує і певних негараздів, що постають наслідками реалізації зазначеної моделі: затягується період утвердження української мови як державної, через бездіяльність держави у проблемах реалізації мовної політики в галузі освіти цю нішу займають проросійські партії України та державні інститути Російської Федерації, а російська мова залишається на території України досить потужною в комунікативній сфері [5]. До цього варто додати, що за такого варіанту розгортання подій важко з певністю прогнозувати, що нове покоління українців вже не буде перейматися проблемою російської мови як другої державної.

Тому, на наш погляд, на сучасному етапі доцільним є застосування моделі «Перебудова мовної політики в галузі освіти України за регіональним принципом», яка найбільшою мірою враховує неоднорідність етнічного складу населення України. І. Лопушинський умовно поділяє склад населення України на чотири територіальні групи відповідно до ступеня поширення української мови як рідної:

1) Захід та Центр (Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області). Середній відсоток українців у цьому регіоні – 93,7 %, рідною українську мову визнали 93,2 %;

2) Чернівецька і Закарпатська області. Тут середній відсоток українців складає 77,8 %, українську мову визнали рідною 78,3 %. Однак у цих регіонах проживає значна кількість представників національних меншин, зокрема угорців, румун, молдован, що потребує особливої уваги до вивчення мов національних меншин;

3) Центр, Південь та Схід (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська, Херсонська області). Середній відсоток українців у цьому регіоні – 70,3 %, рідною українську мову визнали 51,7 %;

4) Автономна Республіка Крим (українців – 24,3 %, рідною мовою визнали українську 10,1 %).

Відповідно навчання мов можна було б здійснювати за чотирма окремими територіальними мікромоделями, що віддзеркалювали б національний склад і прагнення населення певного регіону України:

1) «Західна» (Захід та більша частина Центру). Посилено вивчається українська мова як рідна і державна, засвоюється одна із світових мов, російська як мова міжнаціонального спілкування на пострадянському просторі, мова членів Європейського Союзу – найближчих сусідів (польська, чеська, угорська, словацька тощо), мови національних меншин (національними меншинами), один із діалектів української мови (факультативно);

2) «Південно-Східна» (Схід, Південь, частина Центру). Українська як рідна мова вивчається посилено, як державна – на рівні державних освітніх стандартів, російська як мова найближчого сусіда і світова мова, одна із іноземних мов, мови національних меншин (національними меншинами), один із діалектів української мови (факультативно);

3) «Націонал-меншинна» (Чернівецька, Закарпатська області). Посилено вивчається українська мова як рідна відповідно до державних стандартів – як державна, ґрунтовно вивчається рідна мова національних чи регіональних меншин (угорська, румунська, молдовська, ромська тощо) або вона ж як мова найближчих сусідів вивчається українцями, один із діалектів української мови (факультативно);

4) «Південна» (Автономна Республіка Крим). Вивчається українська мова як рідна посилено, як державна – у межах державних

стандартів, російська як мова більшості населення Автономної Республіки Крим, мови національних або регіональних меншин як рідні або як мови національних меншин, одна із іноземних мов [5].

Переваги моделі «Перебудова мовної політики в галузі освіти України за регіональним принципом» (збагачення «мовної палітри» учнів та студентів; відкриття вільного доступу до міжнаціонального спілкування як на теренах Європейського Союзу, так і на пострадянському просторі; поширення доступу до світових інформаційно-культурних ресурсів), на нашу думку, є значнішими за вказані І. Лопушинським її недоліки (значне мовне «перевантаження» учнів і студентів; збереження потужності російської мови; певна перевага з боку учнів та студентів вивченню іноземних мов над державною). Адже оволодіння все більшою кількістю мов перебуває в річищі мовних стратегій, задекларованих на рівні ЄС, оскільки є нагальною потребою сьогодення. Тому проблему мовного «перевантаження» необхідно вирішувати, не відкидаючи однієї мови на користь іншої, а вдосконалюючи методики вивчення мови (зокрема, застосовуючи сучасні інтерактивні, інформаційно-комунікативні технології). «Потужність» російської мови, на наш погляд, у випадку застосування цієї моделі буде зберігатись лише в тих регіонах, де історично склались великі осередки російськомовного населення. В інших регіонах так само зберігатиметься «потужність» мов інших етносів, які мешкають в Україні (кримськотатарського, угорського, молдовського), що за умови ґрунтового оволодіння представниками цих етносів українською мовою не може становити проблем для розвитку української державності. Надання ж переваги учнями та студентами у вивченні іноземних мов над державною мовою має долатися передусім як послідовною підтримкою національно-культурних традицій з боку держави, так і цілеспрямованою політикою щодо ефективного застосування власного інтелектуального потенціалу: створенням нових робочих місць, забезпеченням гідних умов праці. Саме такий підхід має забезпечити успішні перспективи мовних стратегій у національному просторі освіти України, дозволивши уникнути протистояння між представниками різних етносів, які мешкають у нашій державі. Ескалація ж мовного питання, здійснювана деякими екстремістськими політичними силами, є згубною передусім через пропонувані ними антидемократичні методи, що здатні лише посилити громадянські конфлікти у сучасній Україні.

І. Звірковський доходить висновку, що перетворення міждержавних відносин України та Росії на справді міжнародні в етнокультурній сфері можливе тільки через діалог культур. Такому

діалогу мають сприяти організації етнічних меншин кожної країни, а регулювати його напрямки – державні інститути і громадські культурні рухи [2, 14].

Гадасмо, що саме на таких засадах стає можливим усунення суперечностей і в мовній сфері. Можна погодитися з думкою, яку висловлює М. Зеркаль, щодо необхідності розробки урядової програми забезпечення дошкільних, початкових, середніх та вищих навчальних України фахівцями з навичками викладання національними мовами. Причому не слід втрачати питання дотримання рівноваги на межі між націоналізмом і толерантним ставленням до представників некорінних національностей [7, 27].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку незалежної української держави актуалізується завдання вибору оптимальних мовних стратегій, що можуть бути реалізовані в національному освітньому просторі. Усебічний аналіз мовних стратегій має допомогти подальшому утвердженню державної мови у системі освіти України, посприявши усуненню різноманітних суперечностей у її застосуванні, як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Цей процес постає нерозривно пов'язаним із формуванням мовної картини світу, значення якої для розвитку національної свідомості різних категорій населення – дітей та дорослих, учнів і вчителів – є незаперечним.

Розвиток мовних стратегій в умовах глобалізації передбачає посилення уваги до вивчення не тільки державної мови, але й інших, зокрема світових мов, а також мов різних етносів, що мешкають в Україні. Гуманістична модель глобалізації передбачає здійснення творчого, відкритого діалогу культур, що дозволяє кожній з них входити до світових інформаційних мереж, але водночас зберігати свою національну самобутність, національну гідність, неповторність й унікальність національного образу світу. Фундаментом культурної самоідентифікації за таких умов залишається мова. Це передбачає послідовне впровадження в життя і подальше удосконалення комплексу мовних стратегій у національному освітньому просторі.

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. *Воронцова Е. А.* Проблема языкового и культурного общения в цивилизации XXI в. // Образование и культура России в изменяющемся мире. – Новосибирск : Наука, 2007. – С. 61-64.
2. *Звітковський І. В.* Етнокультурний фактор в українсько-російських відносинах 90-х років : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.05. – К., 1998. – 19 с.

3. *Зеркаль М. М.* Зміни в системі підготовки педагогічних кадрів для шкіл з етнічним компонентом навчання (1990 – 2000 рр.) // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 65 (971). – С. 18-28.
4. *Іванова О. М.* Мовно-освітні проблеми української меншини в Російській Федерації та російської меншини в Україні (90-ті роки ХХ століття) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2010. – Вип. XXVIII. – С. 301-305.
5. *Лопушинський І.* Моделі забезпечення державної мовної політики в галузі освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu_o/2009_1/R_1/Lopushinsky.pdf.
6. *Тараненко О. О.* Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму (на загальнослов'янському тлі) // Мовознавство. – 2008. – № 2-3. – С. 159-189.
7. *Телетова С. Г.* Педагогічний маркетинг у діяльності навчальних закладів / С.Г. Телетова, О.С. Телетов // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 3. – Т. 2. – С. 117-124.
8. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: Документи і матеріали / Упоряд. : Л. Масенко та ін. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. – 399 с.

Дребницькая К. М. Место и роль русского языка в отечественном образовательно-коммуникационном пространстве.

Доказано, что развитие речевых стратегий в условиях глобализации предполагает усиление внимания к изучению не только государственного языка, но и других, в частности мировых языков, а также языков разных этносов, проживающих в Украине. Важная роль при этом принадлежит изучению русского языка. Сложность данной проблемы в современном украинском обществе часто приводит к упрощенным подходам к ее решению. В статье утверждается, что гуманистическая модель глобализации предполагает осуществление творческого, открытого диалога культур, позволяет каждому из них входить в мировые информационные сети, но одновременно сохранять свою национальную самобытность, национальное достоинство, неповторимость и уникальность национального образа мира. Автор утверждает, что фундаментом культурной самоидентификации при таких условиях остается язык, предусматривается последовательное внедрение в жизнь и дальнейшее совершенствование комплекса речевых стратегий в национальном образовательном пространстве.

Ключевые слова: человек, образование, культура, язык, воспитание.

Drebnitskaja K. M. Place and role of Russian language in native educational-communication space.

It is proved that the development of speech strategy in the conditions of globalization assumes an attention strengthening to studying not only a state language, but also others - in particular, world, and also languages of the different ethnoses, that are living in Ukraine; the important role thus belongs to studying Russian; complexity of this problem in modern Ukrainian society often leads to the simplified approaches to its solvation; in article it is claimed that the humanistic model of globalization assumes implementation of creative, open dialogue of cultures, allows each of them to enter the world information networks, but at the same time to keep the national originality, national dignity, unrepeatability and uniqueness of the national image of the world; author proves that under such circumstances language is a base of cultural self-identification; foresees consecutive inculcation in life and further improvement of complex of speech strategies in national educational space.

Keywords: person, education, culture, language, upbringing.

ПОЛІТОЛОГІЯ

Лаврук Т. П.

МІФОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ГЕОПОЛІТИКИ: ЗМІСТОВНИЙ ДІАПАЗОН ЯК ДОСЛІДНИЦЬКА ПРОБЛЕМА

Геополітика завжди відчувала труднощі з легітимацією своїх концептуальних положень засобами науки. Цей недолік вона ефективно компенсувала іншими засобами, насамперед міфологічного татунку. Дієздатність міфологічної інтерпретації зумовлена її величезним досвідом впливу на індивідуальну і масову свідомість. Природно, що в умовах аргументаційного дефіциту геополітика не може собі дозволити розкрити ігнорувати міфологічний потенціал. Щоправда, насиченість міфологічною інтерпретацією не є константою: вона коливається в широкому діапазоні залежно від конкретно-історичних потреб.

Ключові слова: геополітика, міфологічна аргументація, науковий інструментарій, колективна ідентичність, міфологічна свідомість, картина світу.

Відповідно до теореми Геделя, починаючи з певного рівня складності кожна система математичних аксіом є або внутрішньо суперечливою, або неповною. Екстраполяційний ресурс цієї теоретичної формули виходить далеко за межі математики. Зокрема, стає зрозуміло, чому у сучасній культурі, яка в абсолютній більшості випадків функціонує на принципах наукової раціональності, зберігаються онтологічні сегменти, спосіб мислення і світосприйняття яких не вичерпується рафінованою науковістю. Тут майже безроздільно панує міфологічне світобачення.

Принципове теоретичне значення для узагальнюючих характеристик міфології та аналізу її стану в різні культурні епохи має розробка цих питань у європейській думці кінця XIX – першої третини